

Nagy Norbert:

A gyönyörök útvesztője

Recenzió: Gausz András: A gyönyörök útvesztője, Szeged, 1998.

Az idén tavasszal jelent meg a Közélet kiadó gondozásában tanszékünk docensének Gausz Andrásnak A gyönyörök útvesztője című könyve.

“Célokról és célok elvesztéséről, irányokról, tévedésekről, a gyönyörök természetéről szól ez a könyv.” Tekinthető azonban bölcsellettörténeti munkának, önálló spekulációknak is, de megtalálható benne Nietzsche valamennyi örök visszatéréshez kapcsolódó írása. Olvasás közben magam is szembetalálkoztam e sokféleséggel, amely úgy gondolom teljesen tudatos, másrészt a témából következik. A cím találó, a gyönyörök útvesztője. A problémát vizsgálva egy valódi filozófiai útvesztőbe kerülünk, ahol csak a tiszta, lelkiismeretes, körültekintő vizsgálódásnak van helye. Félre kell tenni minden tekintélyt, a filozófiai tudomány eddigi interpretációit, sajátos terminológiáját, és a klasszikus szerzők által képviselt ‘nagy stílus’ (der große Stil) jegyében kell eljárunk, vagyis az előkelőséget, a logikát és a szépség harmóniáját kell szem előtt tartanunk. A következőkben leírtak nem a mű tartalmát jelenítik meg, annak hangulatát megragadni, csak a könyv elolvasása által lehet – inkább egy szubjektív olvasatot kínálnak. Íme: “Gyönyörök többféle forrásból fakadhatnak.” - mondja a szerző első mondatában, és valóban, rendkívül nehéz meghatározni ezt az emberi élet szempontjából oly fontos jelenséget. Ha részesülünk bennük boldogok lehetünk, ha hiányoznak célokat követelhetnek tőlünk, arra ösztönöznek kutassuk fel, éadjuk el őket.

Ha kiismernénk azok természetét, válaszolni tudnánk arra a kérdésre: : Hogyan éljünk boldog életet. Ha megértenénk logikájukat talán reprodukálni tudnánk azokat.

A szerző Kanthoz fordul segítségül egyfajta bázist keresve az elmélyültebb vizsgálódáshoz.

Kant szerint a szép jelenségek a gyönyörök forrásai. A szépség független a tapasztalattól és az erkölcsi ítéletektől. Érdek nélküli tetszést fejez ki. Ha a gyönyört a tapasztalat tárgyaira vezetnénk vissza, a kiélvező individuumot alárendelt helyzetbe hoznánk, míg a gyönyör tárgyak nélkül is megjelenhet. Az erkölcsi ítéletek, mint parancsok akadályozhatják meg a gyönyör megjelenését. A fogalmi eredetről sem lehet szó, a gyönyör a tudatos működésnek ellen áll, cél nélküli célszerűséget valósít meg. Cél nélküli, hisz nincs egyetlen objektív végkifejlete. Célszerűséget fejez ki, mert a gyönyörök mindig valamilyen eseménysor végén jelennek meg maguk mögött hagyva egy teleológiai összefüggésrendszert. E rendszer emberi célokból és megpróbáltatásokból áll, mely végén a tökéletesség ideája, mint boldogság, mint Isten végcélként lebeg.

A gyönyör két világhoz tartozik a jenseits (túlvilág, az összefüggések világa) és a diesseits (tapasztalati realitás) -nak egyaránt részese. Megjelenik a tapasztalásunk világában, mint érzéki gyönyör (tárgyi világhoz kötött) és megjelenik, mint valami magasabbrendű szentség (cél nélküli célszerűség) ami magával ragad minket, kormányozni tud bennünket. A szerző könyvében megvizsgálja Nietzsche viszonyát a német idealizmushoz. A gyönyör problematikáján keresztül kimutatja Nietzsche szakít e klasszikus tradícióval, szabadulni akar a diesseits - jenseits kettősségétől azzal a nyugtalan cselekvésre kényszerülő individuummal, akire a boldogság is majd az elérendő jövőben vár. Nietzsche abszolutizálta a jelent, az innenső és a túlsó világot is a

jelenbe zárta s ezt kétféle módon érte el. : Az örök visszatérés abszolutizálásával, illetve isten halálának hírverésével.

A szerző megvizsgálja Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Wagner, gondolkodásának tükrében mit jelenthet Isten halott kijelentés, illetve eredhet e valamelyik klasszikus filozófiájából.

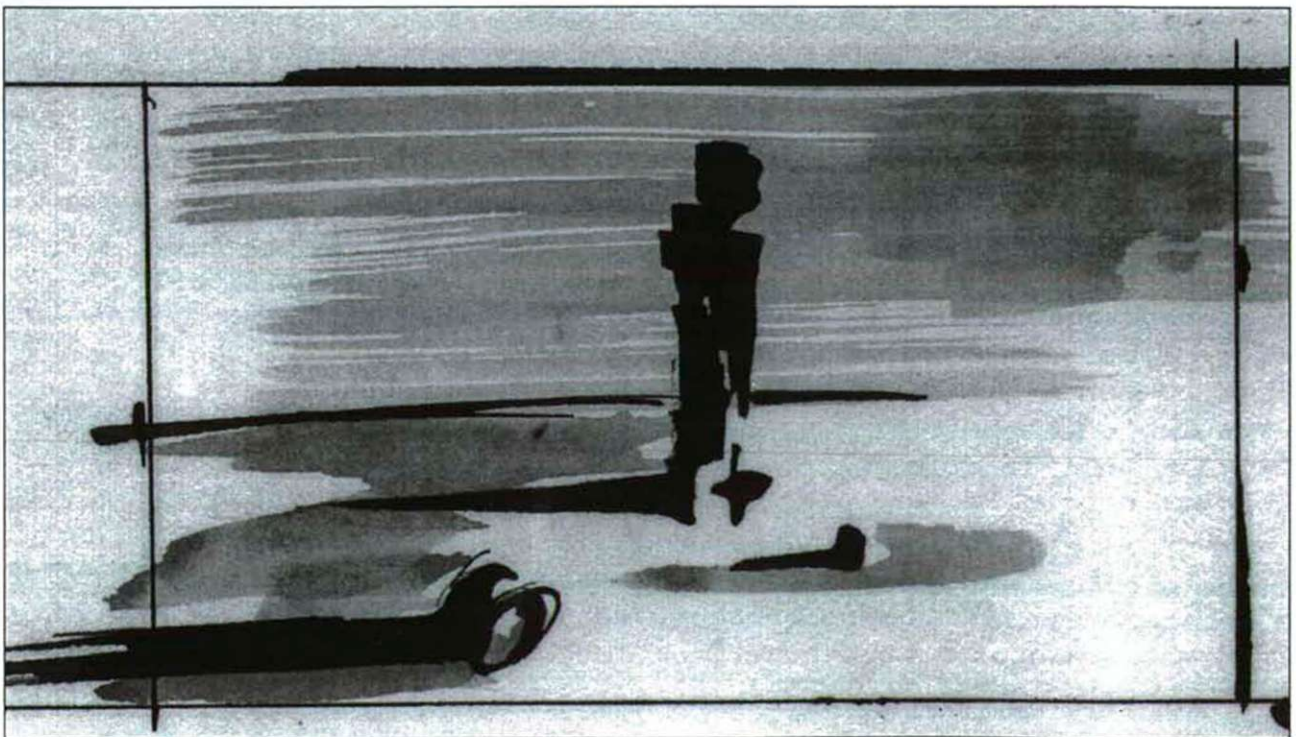
Isten a kritikai filozófiában az ideális boldogság teremtője és forrása. A boldogság lehetőségességének posztulátuma a természet tapasztalatában gyökerező, teleológiai célkitűzésekből fakadó végcél. A boldogság: Az ember meg tudja valósítani végcéljait a természetben. Szabad tud közben maradni.

A boldogság kitűzött célállapot, a jenseits része. Isten állandó hiányként van jelen.

Tehát Isten: a diesseits -ban a boldogság, jenseits -ban teleológia, a remény hangja, az eljövendő boldogság lehetőségének felvillanása. A célok kielégülése gyönyört okoz, a gyönyörök alkotta rendszer értelmessé teszi a jelent. Isten posztulált létezése önálló természetet és önálló individumot feltételez. Az ember önálló, ha rájön, cselekedetei elsősorban saját akarati produktumai, ha nincs kiszolgáltatva a körülményeknek, de mégis belefolyik a természeti

folyamatokba, s eközben maga teremti magának a törvényt. A kritikai filozófia egy olyan individumot tart tehát képesnek a boldogság elérésére, aki állandóan szemmel tartja céljait, elérésükre folyamatosan erőfeszítéseket tesz. Önállósága törekeny, mert a körülmények folyamatosan változnak. A szerző kiemeli, a német idealizmus egy olyan kihívás elé állítja az embert, aminek nehéz maradéktalanul megfelelni. Állattá alacsonyodik le az az individum, aki nem felel meg a kanti moralitás imperatívuszának, aki mint Én nem harcol a Nem-Én – nel szemben (Fichte), aki nem vesz részt a szellem kibontakozásában, magán és magáértvaló öntudattá fejlődésben (Hegel). Az ember tehát állandó nyugtalanságban él, ha ember akar maradni. Célokért küzd, és célokat valósít meg. Föld fejét az Ég felé kell fordítania

Nietzsche kifogásolta azt, hogy az ember folyton másra tekint, és máshol keres támaszt, de ha máshol keres azt ne egy gyenge szellemmé transzformálódott istenben keresse. Úgy gondolta, ha az embernek el kellene érnie valamilyen célt, illetve ha az emberiség valami felé haladna annak már régen be kellett volna következnie. Nincs mire várni. Az embert ismét embernek

akarta látni teljes autonimitásában. Egy erős ember képe lebegett a szeme előtt, aki tiszta lelkiismeretű, akinek akarata önmagára, s nem másra irányul, aki önmagában tökéletes. Nietzsche-t, saját magát azonban ember mivolta kínozta leginkább. Az ember tökéletlen, időben él, önmagán túlmutató céljai vannak. Nietzsche szégyellősen, önmaga előtt is eltitkolva egy másik világot keresett, tulajdonképpen Istent kereste. Átkozta a visszatérést, de rájött nincsenek olyan remények, amelyekért lelkesedni tudna, ezt a sorscsapást nevezte Isten halálának. Istenét vesztett ember céljait vesztett ember, aki ez által önmagát is elveszíti, nem találva gyönyört és boldogságot. A boldogság élvezetéhez szükség van nehézségekre, eddig el nem ért célokra, meg nem valósult ideákra, kielégületlen vágyakra, Napra melyre az ember föld fejével áhítattal tekinthet. Nietzsche-nél a Nap és a Föld helyet cserélt. Az embernek a jelen maradt csupán mely minden eljövendőt, mint múltat, mint örök visszatérőt magában foglalt. Ez az individuum tökéletesnek látja önmagát, nem tud önmagán kívüli, másik világból származó célokat akarni. Akarata önmagára irányul, akarata kedvéért létező akarata, egy saját farkába harapó kígyó, amelynek nincs miből merítenie, mert teljes.

Emberi boldogságot akkor élhetne át, ha e teljességtől megszabadulna, és tökéletlenségében akarata valami önmagán kívüli ideára irányulna. Ha átélné a hiányt és vágya a tökéletességre abban a reményben, hogy egyszer eléri, átéli a gyönyört.

A szerző következtetése: Nietzsche eltévelyedett a gyönyöreire kiélvezése során, végtelen időben próbálta átfogni a mérhetetlent, a Napot saját magában kereste. Eltávolodott, mert tudni vélte miben áll a gyönyörök logikája, tudni vélte miben áll a megnyilatkozó szép szükségszerűsége. A gyönyörök logikája azonban kiismerhetetlen, sőt azokhoz való 'autentikus' viszonyulás nem azok megismerése, hanem megélése, felfedezése. A szépben kibontakozó gyönyör megnyi-

latkozása során a világ szentté transzformálódik, s ennek az ismeretlen másik világnak a bejárása után tudjuk csak megmondani utólag mi is történt valójában, hogyan is találkoztunk a gyönyörrel. Azonban utólag sem a gyönyöröket kapjuk rajta, hanem azokat az eseményeket melyek mentén kibontakoztak.

Feltehetjük a kérdést boldog volt-e Nietzsche? A szerző szerint boldog volt, sőt éppen boldogságától nem tudott szabadulni, mindig minden visszatért. Piócákat keresett testére, hogy megszabaduljon boldogságától, újra akart vágyódni, új gyönyörökhöz jutni. Ebben az esetben véleményem szerint mégsem lehetett boldog, mert az ember számára a boldogság nem annak statikus, állandó megléte (mint tökéletesség, vagy Isteni teljesség), hanem inkább törekvés, egyfajta idea felé való úton levés öröme.

Végül meg szeretném említeni, hogy a könyv Nietzsche és a gyönyör tematikáján keresztül összefonódott szálakon kívül tartalmaz egy másik, néha erőteljesebben felbukkanó fonalat is. Ebben a szerző modern korunkra jellemző jelenségekre hívja fel figyelmünket. Jellemző a Klasszikus művek, a "nagy stílus" hiánya. A hermeneutika szabadsága olyan interpretációk lehetőségét is megengedi melyek zárt terminológiájukkal nem a megértést, hanem társadalmi, politikai igényeket szolgálnak ki. Utal a média erejére, mellyel befolyásolhatja a tömegek valóságértelmezését. Megemlíti az amerikai életmód erőszakos megnyilatkozásait, célozva az amerikai és az európai kultúra konfliktusára, melynek valódi motívumaira egy külön tanulmányban is ki lehetne térni.

